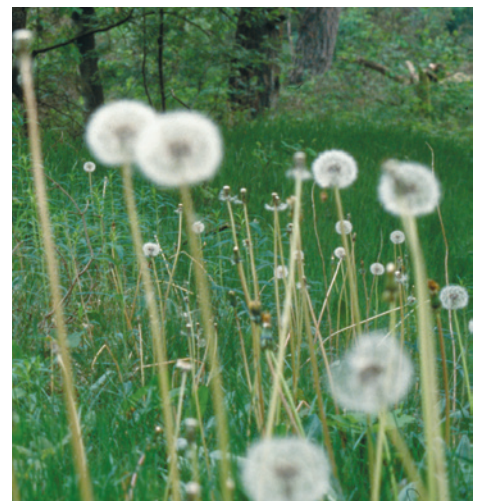

Kleine boseigenaren in Nederland - leefstijlen en beheer

— Marjanke Hoogstra en Debora Flier

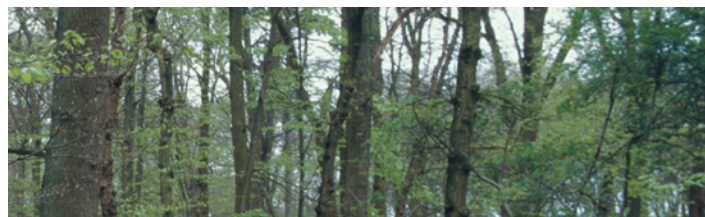
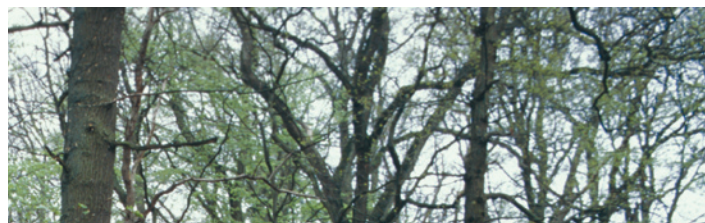
In Nederland is 20% van het bosoppervlak in handen van kleine particulieren, dat wil zeggen particulieren met minder dan 5 hectare bos. Het is een groep eigenaren waar erg weinig over bekend is. Dat maakt het dus ook moeilijk om ze te benaderen, te helpen, voor te lichten. Uit onderzoek blijkt dat deze eigenaren hun bos vaak niet bewust hebben aangekocht om te beheren als bos. Er liggen vaak heel andere motieven aan ten grondslag. Een onderzoek onder kleine bouseigenaren laat zien dat de leefstijl van de bouseigenaren heel erg verschillend kan zijn en van invloed is op de manier waarop de eigenaren met hun bos omgaan. Het leefstijlenconcept biedt mogelijkheden om de kleine bouseigenaren beter in beeld te brengen.

Meer dan de helft van het totale Europese bosareaal is in handen van naar schatting 12 miljoen particuliere eigenaren. Het gemiddelde bosoppervlak van een particuliere bouseigenaar is in de meeste landen niet groter dan vijf ha. Ook in Nederland zijn veel kleine bouseigenaren: 20% van het Nederlandse bosoppervlak is in handen van bouseigenaren met een bosoppervlak kleiner dan vijf ha. Het precieze aantal kleine bouseigenaren in Nederland is niet bekend, maar dit zijn er naar schatting ongeveer 30.000 tot 35.000.

Het voordeel van vele kleine beheereenheden is de grote diversiteit die kan ontstaan door het verschil in beheer van de vele verschillende eigenaren. Daar staat tegenover dat gebleken is dat veel van deze bossen verwaarloosd of slecht beheerd worden. De eigenaren hebben vaak een gebrek aan vaardigheden, kennis of scholing en bovendien kunnen de kleine bosjes nauwelijks economisch beheerd worden.

In Nederland is weinig bekend over de groep van kleine bouseigenaren. Onderzoek naar kleine bouseigenaren en hun beheer heeft zich beperkt tot verkennende studies in de gemeente Ede. Verdere kennis komt van ervaringen uit de sector, bijvoorbeeld de ervaringen van Bosgroep Zuid-Nederland met samenwerkingsverbanden voor kleine bouseigenaren in Limburg. In het buitenland is de aandacht voor de kleine bouseigenaren in onderzoek de laatste jaren toegenomen. Dit vanwege de mogelijke ecologische en sociale betekenis van de kleine bosjes.

Uit deze onderzoeken wordt steeds duidelijker wie deze bouseigenaar

nu eigenlijk is, hoe hij zijn bos beheert en welke betekenis deze kleine arealen bos vanuit ecologisch en maatschappelijk oogpunt zouden kunnen hebben. Ook komt er uit naar voren dat er in Europa een verschuiving plaatsvindt van de traditionele (boeren)boseigenaar naar de 'urban forest owner': een eigenaar die niet altijd, zoals de naam misschien laat denken, in de stad woont, maar met name zijn leefstijl heeft georiënteerd op stedelijke trends. Het bos, en het beheer daarvan, maken geen deel meer uit van zijn dagelijkse activiteiten en hangen niet meer samen met het beroep. Bovendien heeft het bos niet meer de productiefunctie van vroeger. Het is iets geworden voor de vrije tijd. De manier waarop die vrije tijd wordt besteed, hangt af van factoren als leeftijd, werk en inkomen, maar ook van het consumeergedrag en de persoonlijke interesses, kortom de leefstijl.

Leefstijlen

Eerste verkennende Nederlandse onderzoeken naar de motieven van kleine bouseigenaren in de gemeente Ede doen vermoeden dat deze trend ook in Nederland gaande is. Dit zou betekenen dat factoren die traditioneel de omgang met en het beheer van bos zouden bepalen (zoals de activiteiten van de bouseigenaar, zijn doelen en motieven en zijn kennis en ervaring), niet meer voldoende zijn om de huidige kleine bouseigenaren te beschrijven. Mogelijk is het leefstijlconcept een betere benadering. Daarvoor is een verkennend onderzoek uitgevoerd naar de mogelijke toepasbaarheid van het concept onder kleine bouseigenaren in de gemeente Beekbergen, waar zich een groot aantal kleine bouseigenaren bevindt. In de afgelopen 10 jaar zijn in deze gemeente veel kleine bospercelen in

eigendom gekomen van een zeer specifieke groep van eigenaren. Deze eigenaren hebben het bosperceel gekocht met het idee dat zij hier in de toekomst op zouden kunnen bouwen. Inmiddels is duidelijk dat dat niet mag, maar ondertussen hebben ze nog steeds het bos in hun bezit. Deze eigenaren vormen derhalve een goed startpunt om de toepasbaarheid van het leefstijlconcept te testen. In totaal zijn 19 eigenaren geïnterviewd over hun leefstijl en over hun bosbeheer. Hiervan hebben 12 eigenaren het bos in de laatste 10 jaar aangekocht, 3 eigenaren hebben het bos 10 tot 20 jaar in bezit en 4 mensen langer dan 20 jaar. Het gemiddelde oppervlak van hun bosjes is 0,74 ha. Slechts 2 mensen wonen op of bij hun bos.

Oorspronkelijk zijn de kleine bouseigenaren met name de boeren die naast hun landbouwbedrijf ook nog wat bos bezaten. Dit bos leverde tot het begin van de 20e eeuw veevoer, mulch, bouw materiaal en brandstof. Toen dat voor de landbouw niet meer nodig was, kwamen de kleine bosjes steeds meer in handen van niet-agrariërs. De factoren die traditioneel het beheer van een bos bepaalden, zoals bijvoorbeeld de motieven van de eigenaar en zijn kennis, zijn niet meer toereikend. Ook andere, nieuwe factoren bepalen mede het beheer, zoals bijvoorbeeld de vrijetijdsbesteding van de eigenaar, de (fysieke) afstand tussen de eigenaar en zijn bos en zijn houding ten opzichte van het bos. Deze nieuwe factoren zouden dan ook moeten worden meegenomen als het gaat om het beschrijven van deze groep van eigenaren en hun beheer. Het leefstijlconcept is een benadering die al deze nieuwe factoren meeneemt. Een leefstijl is een manier van leven. Mensen onderscheiden zich van elkaar door hun verschillen in smaak en voorkeur voor een veelheid van voorwerpen en activiteiten, ofwel in hun verschillende leefstijlen. Het interessante van het leefstijlconcept voor het beschrijven van de veranderende bouseigenaar is dat het zich richt op het gedrag van een persoon en dat je daarmee zou kunnen uitleggen op welke manier bos(beheer) in het leven van een bepaalde persoon past.

"Alleen herplanten bij brand"

Uit het onderzoek blijkt dat de kleine bouseigenaren die in dit onderzoek ondervraagd zijn, een zeer gevarieerde groep van mensen is. De geïnterviewden hebben veel verschillende leefstijlen (zie ook tabel 2 op pag. 24). De *familiegecentreerde* leefstijl komt bij de geïnterviewde kleine bouseigenaren het meeste voor. Deze leefstijl is vooral gericht op het gezin en de vrije tijd wordt veelal besteed aan huis-, tuin- en keukenactiviteiten. Een aantal bouseigenaren met deze leefstijl ziet hun bos als een verder weggelegen tuin. Leuk om af en toe heen te gaan en wat in te 'tuinieren'. De

meeste mensen met deze leefstijl blijken echter helemaal geen band met het bos (meer) te hebben. Het bos ligt ver van huis af. Sommigen weten niet eens meer waar het ligt. Het behoort niet meer bij de activiteiten in en om huis van het hele gezin.

Een van de redenen dat deze groep niets meer met het bos te maken heeft, is dat de onderzoeksgroep een zeer specifieke groep van eigenaren is. Deze mensen hebben ooit het bosperceel gekocht om er op te gaan bouwen. Dit heeft vooral mensen aangetrokken met een stedelijke leefstijl, waarin bos slechts beperkt een rol speelt. Ook al zijn de bouw mogelijkheden er niet, de meesten zien geen noodzaak om het bos te verkopen. Zolang het tenminste niet te veel geld kost. Bosteeltkundig beheer vinden deze eigenaren eigenlijk niet nodig en slechts een enkeling heeft het beheer uitbesteed aan professionals. De volgende citaten geven een beetje de houding van de eigenaren ten opzichte van het beheer weer: "Er valt weinig te beheren" of "Bij gemengd bos hoef je op zich weinig te doen, alleen herplanten bij brand".

Van de eigenaren die het bos niet voor de bouw van een (tweede) huis hebben aangeschaft, geeft een deel aan dat ze het als beleggingsobject hebben gekocht. Mochten ze een keer dringend geld nodig hebben of er 'een leuke prijs voor kunnen krijgen', dan zullen ze het bos verkopen. Het interessante is dat dit voorkomt bij de mensen met de *terughoudende, conventionele leefstijl*. Mensen met deze leefstijl zijn in het algemeen zuinig en investeren in de toekomst. Bovendien zijn ze vaak geïnteresseerd in natuur. Uit deze resultaten blijkt dat zij bos ook als een investeringsobject zien, als een soort appeltje voor de dorst. Ze vinden het leuk om af en toe in hun bos te komen, vooral om daar wat rond te wandelen en wat kleinere opruimwerkzaamheden te doen. Tot deze groep horen vaak mensen met een hogere leeftijd (gemiddeld 60 jaar), wat ook bij de geïnterviewde bouseigenaren het geval is.

De bouseigenaren met een *cultuurbetrokken, ascetische leefstijl* zijn in hun vrije tijd graag bezig met politieke, wetenschappelijke en culturele activiteiten. Interesse in bos en natuur hoort daar niet direct bij, maar deze mensen geven wel aan dat zij bos van belang vinden voor de maatschappij. Enig beheer van het stukje bos vinden zij belangrijk, soms voeren ze het zelf uit, soms besteden ze het uit aan professionals.

De leefstijl van *genot en avant-gardisme* is een actieve leefstijl met als kenmerk 'actief zijn in de dingen die je leuk vindt'. En inderdaad, de eigenaren met deze leefstijl geven aan ook actief in hun bos bezig te zijn. Met actief wordt hier bedoeld snoeien en opruimen, maar vooral recreatieve

activiteiten als wandelen en genieten van het bos. Mensen met deze leefstijl hebben vaak een hogere opleiding en een hoog inkomen. Beide kenmerken gelden voor de geïnterviewde bouseigenaren.

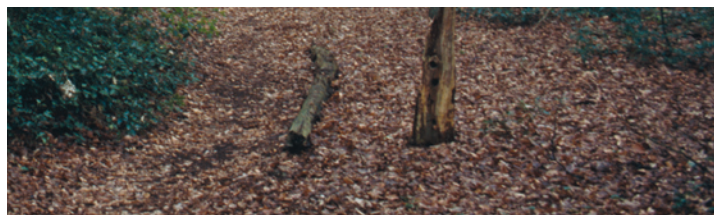
Ook de *terughoudende, passieve leefstijl* komt vaker voor bij oudere mensen. Het zijn met name mannen die houden van traditie en liever niet teveel veranderingen zien. Alle bouseigenaren met deze leefstijl houden er van zelf met hun bos bezig te zijn, al varieert de mate waarin bij de verschillende eigenaren.

Bos als een hobby-activiteit

Het onderzoek laat zien dat de leefstijlen van kleine bouseigenaren zeer heterogeen zijn. De eigenaren horen niet tot een bepaalde klasse in de maatschappij, maar kunnen in elke sector gevonden worden (uitgezonderd de meer trendy en expressieve leefstijlen). Hoewel uit dit onderzoek geen eenduidige relatie blijkt tussen leefstijl en 'beheer', blijken er wel verschillen te zijn tussen de verschillende leefstijlen als het gaat om de relatie met het bos.

Zo zien mensen met een leefstijl van genot en avant-gardisme en de *terughoudende, passieve leefstijl* hun bos als een hobby-activiteit. Leuk om af en toe zelf iets in te doen. Ze zouden het ook leuk vinden om er iets meer over te weten, zolang het geen verplichting is en het niet te veel geld kost. Dit geldt ook voor een deel van de eigenaren met een familiegecentreerde leefstijl.

Het overgrote deel van de groep met de familie-gecentreerde leefstijl heeft echter geen relatie meer met het bos. Voor hen speelt het bos geen

enkele rol meer en zij zien daar ook niets in veranderen. Daarentegen hebben eigenaren met een cultuurbetrokken, ascetische leefstijl hun bos vooral vanuit een sociale functie. Bos is belangrijk voor de maatschappij, beheer van het bos hoort daar zeker bij. Ondersteuning daarin, bijvoorbeeld door een samenwerkingsverband, wordt als positief ervaren. Slotte is er nog een groep eigenaren met een terughoudende, conventionele leefstijl die bos als een investeringsobject zien. Zij beheren hun bos niet of beperkt, zij zien het meer als een (slapende) financiële reserve, die als het zo uitkomt aangesproken kan worden. Uit de interviews komt ook duidelijk naar voren dat geen van de bouseigenaren een meer “trendy” of “expressieve” leefstijl heeft. Het gaat hier om de hedonistisch, expressieve leefstijl en de prestigegerichte, trendy leefstijl. Het is niet helemaal verwonderlijk dat deze leefstijlen niet voorkomen bij deze groep van kleine bouseigenaren. Zo is de hedonistische, expressieve leefstijl gemiddeld de jongste leefstijlgroep, terwijl de geïnterviewde bouseigenaren gemiddeld 60 jaar is. Verder zijn beide leefstijlen gericht op materiële welvaart, zelfontplooiing, maatschappelijke status en het volgen van trends. Daar hoort, blijkt uit deze resultaten maar weer, het bezit van een (klein stukje) bos niet bij.

Conclusie en discussie

Uit dit onderzoek onder 19 respondenten, blijkt dat de onderzochte eigenaren weinig betrokken zijn bij hun bos. De eigenaren komen weinig in hun bos (als ze al weten waar dit ligt) en voeren nauwelijks bosteeltkundig bosbeheer uit omdat ze het niet belangrijk vinden. Diegenen die bosbeheer wel belangrijk vinden, laten dit liever over aan de experts. Het geeft aan dat deze kleine bouseigenaren, inderdaad niet meer de ‘traditionele bouseigenaren’ van vroeger zijn. De kleine bosjes zijn gereduceerd tot een bezit, waar beheer niet meer vanzelfsprekend is. Voor de eigenaren die wel nog een relatie met hun bos hebben, is het bos vooral onderdeel van hun vrije tijd. Bosbezit is een hobby, soms zelfs een soort tuin. Het beschrijven van deze specifieke groep eigenaren aan de hand van de traditionele factoren lijkt geen geschikte benadering meer te zijn. Het leefstijlenconcept lijkt een betere basis te zijn voor de beschrijving van deze eigenaren en de betekenis die het bos in hun leven heeft. Overigens is het belangrijk om te bedenken dat in dit onderzoek slechts een beperkt aantal kleine bouseigenaren (19) zijn geïnterviewd in een specifiek gebied. Het zou interessant zijn de leefstijlen van een grotere groep van eigenaren te onderzoeken. Dan is bijvoorbeeld ook onderscheid te maken naar de verschillende regio’s in Nederland. Op die manier kunnen ook meer agrarisch georiënteerde gebieden worden onderzocht, en eigenaren met wat grotere bosoppervlaktes. Onder de ‘grotere eigenaren’ zijn immers waarschijnlijk ook mensen die het beheer van hun bos als hobby zien. Op basis hiervan zou gekeken kunnen worden of niet alle bouseigenaren volgens de leefstijlenbenadering gekarakteriseerd kunnen worden. ♦

Marjanke Hoogstra werkt bij Wageningen Universiteit, Leerstoelgroep Bos- en Natuurbeleid. Debora Flier is recent afgestudeerd aan Wageningen Universiteit, opleiding Bos- en Natuurbeheer.

De uitvoering van dit onderzoek was niet mogelijk geweest zonder de steun van de Veluwe Bosgroepen (VB). Dank gaat daarom ook uit naar Gerard Koopmans, coördinator van de VB, en Bram Born, bosbeheerder werkzaam bij de Veluwe Bosgroepen.

Tabel 1 Leefstijlen

Hedonistisch, expressieve leefstijl	Een expressieve houding is het belangrijkste kenmerk van deze groep, dat vooral wordt geuit in vrijetijdsactiviteiten. Deze activiteiten zijn vooral gericht op vermaak en sociale contacten, bij voorkeur in openbare ruimtes (bijvoorbeeld feestjes, cafébezoek en dansen). Deze groep is gemiddeld de jongste leefstijlgroep, wat ook naar voren komt in de familiestatus; driekwart van de mensen is nog alleen. Het grootste deel van deze groep bestaat uit mannen en de meeste leden komen uit grotere dorpen. Ze zijn nog vaak bezig met een opleiding of net begonnen met werken.
Familie gecentreerde leefstijl	Deze leefstijl is een vrij onopvallende leefstijl. De vrijetijdsactiviteiten zijn veelal binnen de familie (bijvoorbeeld familie bezoeken, in de tuin werken en gezelschapsspellen spelen). Centraal staat de rol van het gezin. Dit komt bijvoorbeeld ook tot uiting in de tijdschriften die worden gelezen (over koken, huis en tuin, gezondheid).
Cultuurbetrokken, ascetische leefstijl	Wetenschap, cultuur en politiek zijn belangrijke interesses van deze groep. De groep wordt verder gekenmerkt door bescheiden consumptie en afzien in overvloedigheid, bijvoorbeeld in eten. Kleding is onbelangrijk en een uitspraak als ‘Geld maakt niet gelukkig’ past bij deze groep van mensen. Het is een relatief jonge groep, bestaande uit zowel mannen als vrouwen, met vaak een hogere opleiding. De meeste leden zijn afkomstig uit grote steden en stedelijk georiënteerd.
Terughoudende, passieve leefstijl	Deze leefstijl is een onopvallende levensstijl, vaak traditioneel en mannelijk georiënteerd. Mensen met deze leefstijl hebben het liefst weinig tot geen veranderingen. De groep bestaat meer uit mannen dan vrouwen, de gemiddelde leeftijd is vaak hoger en veel zijn al ‘klaar’ met werken.
Prestigegerichte, trendy leefstijl	De stijlactiviteiten van deze leefstijl hebben duidelijk als doel om naar buiten toe hun eigen leefstijl te laten zien. Dit komt naar voren in het consumptiegedrag dat georiënteerd is op het bijhouden van trends, bijvoorbeeld in kleding en woonstijl. Het gaat daarbij vooral om het bijhouden van de laatste trends, vaak om ‘bij de groep te horen’.
Terughoudende, conventionele leefstijl	Terughoudendheid in stijl is kenmerkend voor deze groep. Het gaat daarbij om aspecten als kerkbezoek, klassieke en conservatieve kleding en terughoudende, praktische stijlelementen. Wat betreft smaak staat men afwijzend tegenover popmuziek, extravagante kleding en een avant-gardistische woonstijl. Deze groep is gemiddeld de oudste en veel mensen zijn al ‘klaar’ met werken. Vrouwen zijn hier in de meerderheid.
Leefstijl van genot en avant-gardisme	Deze leefstijl lijkt deels op de prestigegerichte, trendy leefstijl. Echter, het expressieve uitingsgedrag is hier vervangen door een hedonistische component. Mensen met deze leefstijl willen genieten. Eten van een hoge kwaliteit en regelmatig restaurantbezoek zijn hier een uiting van, evenals het ‘s avonds uitgaan en de sociale contacten die bij velen uit deze groep hoog in het vaandel worden gehouden. De leden worden gekenmerkt door een bovengemiddelde opleiding en een hoog inkomen.

Tabel 2 Leefstijlen van de geïnterviewde kleine bouseigenaren

Leefstijl	Aantal respondenten
Hedonistisch, expressieve leefstijl	0
Familie gecentreerde leefstijl	7
Cultuurbetrokken, ascetische leefstijl	3
Terughoudende, passieve leefstijl	3
Prestigegerichte, trendy leefstijl	0
Terughoudende, conventionele leefstijl	4
Leefstijl van genot en avant-gardisme	2